

ΕΙΔΙΚΟ ΑΡΘΡΟ SPECIAL ARTICLE

Το αισθητό Εγώ μου, το νοητό Εγώ μου, και το κοινωνικό Εγώ μου: Η γέννησή τους και ο θάνατός τους

Η αμοιβάδα ποτέ δεν πεθαίνει. Το σώμα της, όταν έρχεται η ώρα, μοιράζεται εξίσου σε δυο μικρές θυγατρικές αμοιβάδες χωρίς να αφήσει πίσω του πτώμα (δυναμική αθανασία). Την ιδιότητα αυτή στον άνθρωπο διατηρούν μόνον τα λίγα γεννητικά του κύτταρα. Τα τρισεκατομμύρια σωματικά πεθαίνουν αφήνοντας πτώμα. Στα κύτταρά μας υπάρχουν δύο ειδών θάνατοι: ο βίαιος και ο αποπτωτικός. Ο δεύτερος είναι προγραμματισμένος και επέρχεται με το χρόνο, χωρίς εξωτερική αιτία, και δεν συνεπάγεται το θάνατο του ακέραιου πολυκύτταρου οργανισμού· απεναντίας η ζωή του προϋποθέτει τον, στην ώρα του, θάνατο των κυττάρων του. Οι άνθρωποι αρχίζουμε να υπάρχουμε ως αισθητά όντα (αντιληπτά από τρίτους) με τη σύλληψή μας. Ως έμβρυα αδυνατούμε να συλλάβουμε την ύπαρξή μας, διότι δεν υπάρχει διαφορά από το περιβάλλον μας που να μπορεί να γίνει αντιληπτή από τις αισθήσεις μας. Με τον τοκετό διαχωρίζεται το εγώ μας από το εγώ της μητέρας μας, αλλάζει το περιβάλλον μας, το νέο περιβάλλον μας ασκεί καταϊγισμό ποικίλων ερεθισμάτων πάνω στα αισθητήριά μας, καταλαβαίνουμε την διαφορά του εαυτού μας από το περιβάλλον μας, αρχίζουμε να υπάρχουμε και ως νοητά όντα. Εξωμήτρια, εισαγόμαστε σε μία τουλάχιστον κοινωνία με μια διαβατήρια τελετή (βάπτισμα, περιτομή, εγγραφή στα ληξιαρχικά βιβλία κτλ), αρχίζουμε να υπάρχουμε και ως κοινωνικά όντα. Ο θάνατος του αισθητού Εγώ επέρχεται τη στιγμή που παύει η αυτορρύθμιση του οργανισμού μας και αρχίζει η αφομοίωσή μας από το περιβάλλον μας. Είναι οριστικός και αμετάκλητος, συνέπεια του νόμου της εντροπίας. Ο θάνατος του νοητού Εγώ επέρχεται πριν (λίγα λεπτά ή, σε βαθιά κώματα, μέρες ή μήνες) από το θάνατο του αισθητού Εγώ μας, όταν παύουμε οριστικά να αντιλαμβανόμαστε τη διαφορά μας από το περιβάλλον μας. Ο θάνατος του κοινωνικού Εγώ μας συντελείται με μια κοινωνική πράξη (διαγραφή από τα ληξιαρχικά βιβλία) και/ή διαβατήρια τελετή (κηδεία). Το κοινωνικό Εγώ μας, ωστόσο, μπορεί να παραμένει αθάνατο στη μνήμη της κοινωνίας. Ο ιδανικός θάνατος γίνεται με 'απόπτωση' των ανθρώπων, όταν έρθει η ώρα τους. Η τεχνητή παράταση της αισθητής ζωής όταν η νοητή έχει γίνει απαράδεκτη, αποτελεί διαδικασία το ίδιο αφύσικη όσο και η βίαιη διακοπή της. Πότε πρέπει να πεθαίνουν τα μέλη της κοινωνίας; (Δεν υπάρχει 'πρέπει' χωρίς κοινωνία.) Το κοινωνικό Εγώ μας μπορεί να ζει εσαεί στη μνήμη της κοινωνίας. Η Εκκλησία εύχεται «ανώδυνα, ανεπαίσχυντα, ειρηνικά, τα τέλη της ζωής ημών». Μιλάει για το νοητό Εγώ, που θα μεταπέσει στη μακάρια ανυπαρξία, ίδια με εκείνη στη μήτρα της μάνας του. Η μετάβαση σ' αυτήν την ανυπαρξία εύχομαι για το αισθητό Εγώ μου να είναι ανώδυνη, ανεπαίσχυντη, ειρηνική, και όχι βασανιστική.

Η αμοιβάδα ποτέ δεν πεθαίνει! Μια αμοιβαδούλα, μια μικρή παιδούλα, έβασκε αμέριμνη στο υγρό περιβάλλον της. Ότι εύρισκε γύρω της το κατάπινε, το έπεπτε, το αφομοίωνε. Μεγάλωσε κι έφθασε στην ώριμη ηλικία της. Και τότε χωρίστηκε σε δύο, ακριβώς ίσες, μικρές θυγατρι-

κές αμοιβαδίτσες. Όλο της το σώμα μοιράστηκε σ' αυτές χωρίς να αφήσει πίσω της πτώμα. Αυτή είναι η δυναμική αθανασία. Ωστόσο, αν βάλουμε μικροσκοπικούς αδρανείς κόκκους μιας χρωστικής στο υγρό όπου αιωρείται ένα μονοκύτταρο πρωτόζωο, στην αρχή τούς καταβροχθίζει,

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2016, 33(Συμπλ 1):66-70
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2016, 33(Suppl 1):66-70

Δ.Α. Σιδεράς

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή
Επιστημών Υγείας, Τμήμα Ιατρικής

My material Ego, my spiritual Ego,
and my social Ego: their birth
and their death

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρητηρίου

Αισθητό εγώ
Καλός θάνατος
Κοινωνικό εγώ
Νοητό εγώ
Πότε πρέπει να πεθαίνουμε (ΠΠΠ)
Προγραμματισμένος ανθρώπινος θάνατος
Προγραμματισμένος κυτταρικός θάνατος

σα να ήταν χρήσιμη ουσία. Με την πάροδο του χρόνου ολοένα λιγοστεύουν οι άχρηστοι κόκκοι που προσλαμβάνει, σχεδόν μηδενίζονται, ώσπου έρχεται η στιγμή να χωριστεί στα δύο. Τα θυγατρικά κύτταρα, μολονότι έχουν το ίδιο ακριβώς σώμα με τη μαμά τους, έχουν «ξεχάσει» όσα εκείνη είχε «μάθει» στη διάρκεια της ζωής της κι αρχίζουν να καταβροχθίζουν τη χρωστική σχεδόν όπως εκείνη στην αρχή. Το αισθητό σώμα της αμοιβάδας με τη διαίρεσή της παραμένει στα παιδιά της. Η «μνήμη» της όμως, το «νοητό», θα λέγαμε, μέρος της είναι μοναδικά δικό της και πεθαίνει.

Και ο άνθρωπος; Σαν τα μονοκύτταρα πρωτόζωα, ελάχιστα κύτταρά του, τα γεννητικά, διατηρούν στα παιδιά που θα γεννηθούν τη δυναμική αθανασία του πολύ μακρινού προγόνου τους, της αμοιβάδας (και πιο παλιά). Τα υπόλοιπα τρισεκατομμύρια κύτταρα που αποτελούν το σώμα μας πεθαίνουν αφήνοντας πτώμα. Να τα δούμε όμως στη σειρά.

Με την εξέλιξη συνεταιρίστηκαν πολλοί μονοκύτταροι οργανισμοί και έκαναν τους πολυκύτταρους. Κατένειμαν τους ρόλους τους, τα κύτταρα εξειδικεύθηκαν, και όλα συντελούνταν καλύτερα. Με ένα πολύ βαρύ τίμημα όμως. Μόνο τα γεννητικά κύτταρα διατήρησαν την ιδιότητα της δυναμικής αθανασίας: εμείς όλοι έχουμε στη μάζα μας ένα ίχνος από το αρχικό κύτταρο που πρωτοεμφανίστηκε στη γη. Τα σωματικά κύτταρα αντίθετα, πεθαίνουν. Αφήνουν πτώμα. Τελικά η ζωή είναι θνητή ή αθάνατη; Είναι προφανές πως για να απαντηθεί το θεμελιώδες αυτό υπαρξιακό ερώτημα πρέπει να κατανοήσουμε τι εννοούμε όταν λέμε θάνατος.

Στα κύτταρά μας υπάρχουν δύο ειδών θάνατοι: ο βίαιος και ο αποπτωτικός. Ο τελευταίος είναι προγραμματισμένος, και επέρχεται απλά με το χρόνο, χωρίς εξωτερική αιτία, και δεν συνεπάγεται το θάνατο του ακέραιου πολυκύτταρου οργανισμού. Απεναντίας η ζωή του προϋποθέτει τον, στην ώρα του, θάνατό τους, όχι νωρίτερα ούτε αργότερα: τότε που είναι προγραμματισμένος. Είναι σαν τη φθινοπωρινή απόπτωση των φύλλων των δένδρων, που δεν συνεπάγεται το θάνατο του δένδρου.

Εμείς οι άνθρωποι αρχίζουμε να υπάρχουμε ως αισθητά όντα με τη σύλληψή μας. Στην ενδομήτρια ζωή μας τα αισθητήριά μας, διάσπαρτα στην επιφάνεια του σώματός μας, δέχονται ερεθίσματα από το εσωτερικό του σώματός μας και απέξω, από τη μήτρα της μητέρας μας. Τα ερεθίσματα αυτά είναι σταθερά, χάρη στην ομοιόσταση τη δική μας και της μητέρας μας αντίστοιχα, και ακριβώς ίδια μεταξύ τους. Επομένως αδυνατούμε να συλλάβουμε τη διαφορά μας από το περιβάλλον μας, διότι δεν υπάρχει αισθητή τέτοια διαφορά, έστω και αν ως τελειόμηνα έμβρυα έχουμε ώριμο εγκέφαλο. Αδυνατούμε να συλλάβουμε την ύπαρξή μας

στην ενδομήτρια ζωή μας, μολονότι όλοι οι άλλοι μπορούν να την αντιληφθούν. Με τον τοκετό, καταλαβαίνουμε τη διαφορά του εαυτού μας, που παραμένει σταθερός (ομοιόσταση), από το περιβάλλον μας που άλλαξε και ασκεί καταϊγισμό ποικίλων ερεθισμάτων πάνω στα αισθητήριά μας. Αρχίζουμε να υπάρχουμε λοιπόν ως νοητά όντα με τη γέννησή μας. Ως άνθρωποι, κάποια στιγμή εισαγόμαστε σε μία τουλάχιστον κοινωνία, με μια 'διαβατήρια τελετή' (τελετουργικές πρακτικές και δοξασίες που σχετίζονται με τη γέννηση, την ενηλικίωση, το γάμο και το θάνατο),¹ και τότε αρχίζουμε να υπάρχουμε ως κοινωνικά όντα. Στην τελετή αυτή (όπως στα αρχαία Αμφιδρόμια, στη Χριστιανική βάπτισμα, στην Εβραϊκή και Μουσουλμανική περιτομή ή απλά στην εγγραφή στα ληξιαρχικά βιβλία) αναγκαία είναι η φυσική παρουσία μας, η φυσική παρουσία των γονιών μας, ενός ειδικά εντεταλμένου προσώπου της κοινωνίας (ιερέα, ληξιάρχου κλπ) και ενός τουλάχιστον μάρτυρα από την κοινωνία, του αναδόχου. Μ' αυτή την τελετή αρχίζουμε να υπάρχουμε ως κοινωνικά όντα.

Οι τρεις όψεις της ύπαρξής μας, το αισθητό Εγώ, το νοητό Εγώ και το κοινωνικό Εγώ, έχουν περιγραφεί από άλλους μελετητές, όπως ο ψυχολόγος William James (material me, spiritual me, social me),² ο φιλόσοφος Martin Heidegger (In-der-welt-sein, Dasein, Mitsein),³ και άλλοι, αν και δεν τόνισαν τη διαφορετική στιγμή της γέννησης και του θανάτου καθεμιάς από τις τρεις υποστάσεις του Εγώ.

Ο θάνατος δεν είναι μια μοναδική στιγμή, σαν το The End που παρουσιάζεται στα κινηματογραφικά έργα. Ο θάνατος του αισθητού Εγώ θα επέλθει τη στιγμή που παύει η αυτορρύθμιση του οργανισμού μας και αρχίζει η αφομοίωσή μας με το περιβάλλον μας. Είναι οριστικός, αμετάκλητος, συνέπεια του πιο αδυσώπητου και αξεπέραστου νόμου της Φυσικής, του νόμου της εντροπίας. Ο θάνατος του νοητού Εγώ επέρχεται πριν από το φυσικό θάνατο (πριν από το θάνατο του αισθητού Εγώ μας), όταν παύουμε οριστικά να αντιλαμβανόμαστε τη διαφορά μας από το περιβάλλον μας. Συνήθως προηγείται λίγα λεπτά πριν από το φυσικό θάνατο, αλλά σε βαθιά κώματα μπορεί να προηγείται μέρες ή και μήνες. Ο θάνατος του κοινωνικού Εγώ συντελείται με μια κοινωνική πράξη ή τελετή, όπως είναι η κηδεία ή η διαγραφή από τα ληξιαρχικά βιβλία. Το κοινωνικό Εγώ, ωστόσο, μπορεί να παραμένει αθάνατο στη μνήμη της κοινωνίας, που ενεργεί σαν κοινωνικό εκμαγείο του, όπου δεν υπάρχει ούτε πόνος ούτε λύπη ούτε στεναγμός, αλλά ζωή ατελεύτητη.

Υγεία είναι μια κατάσταση πλήρους σωματικής (αισθητής), πνευματικής (νοητής) και κοινωνικής ευεξίας και όχι απλά η απουσία νόσου ή αναπηρίας. Παραδοσιακά, το αισθητό Εγώ θεωρείται ιεραρχικά ανώτερο, διότι

χωρίς αυτό είναι αδιανόητη η ύπαρξη των δύο άλλων υποστάσεων του Εγώ. Η αντίληψη αυτή όμως δεν ήταν πάντοτε δεκτή. Η Ελληνική μυθολογία εξεικονίζει γλαφυρά τον προβληματισμό:

Η πανέμορφη νεαρή Ηώς, αδελφή του Απόλλωνα Ήλιου και της Άρτεμης Σελήνης, ερωτεύθηκε έναν όμορφο νέο, τον Τιθωνό. Τόσος ήταν ο έρωτάς της που παρακάλεσε το Δία να τον κάνει αθάνατο, για να ζήσουν για πάντα μαζί. Κι ο καλός ο Δίας συγκινήθηκε και της έκανε το χατίρι. Ξέχασε όμως η Ηώς να του ζητήσει να τον κάνει και εσαεί νέο. Έτσι, ενώ εκείνη έμενε για πάντα νέα και ωραία, ο Τιθωνός γερνούσε, ζάρωνε, η φωνή του έγινε τσιριχτή και ήταν μια θλίψη να τον βλέπεις. Τον λυπήθηκε τότε η Ηώς και τον μεταμόρφωσε σε τζιτζικα.

Το θάνατο όλοι τον φοβόμαστε ενστικτωδώς. Το θάνατο όμως ποιου από τα τρία Εγώ μας φοβόμαστε; Την αρχή της ζωής μου δεν την ορίζω. Τη στιγμή του θανάτου μου, όμως, αισθητού και νοητού, μπορώ να την ελέγξω μονόδρομα. Μπορώ να την επισπεύσω όσο θέλω ή να την επιβραδύνω όσο μπορώ (όχι όμως να την αναβάλω πέρα από κάποια όρια). Η κοινωνία ολόκληρη, εξάλλου, μπορεί να ελέγχει άμεσα ή έμμεσα τόσο τις αρχές όσο και τα τέλη της ζωής μας. Η Κίνα επέβαλε και πέτυχε περιορισμό των γεννήσεων. Οι πόλεμοι αυξάνουν μαζικά τον αριθμό των θανάτων. Η ιατρική αναβάλλει σημαντικά την έλευση του αισθητού ιδίως θανάτου. Βοηθούν σ' αυτό οι φυσικές επιστήμες αυξάνοντας την παραγωγικότητα της γης που μας τρέφει, και οι κοινωνικές επιστήμες παρέχοντας τις γνώσεις για πιο επωφελή για την ανθρωπότητα κατανομή των μέσων επιβίωσης. Από την άλλη, η παράταση της ζωής σημαίνει αύξηση του πληθυσμού της γης. Οι δυνατότητές του πλανήτη μας όμως είναι πεπερασμένες τόσο ως προς την παραγωγή μέσων επιβίωσης όσο και ως προς την ανακύκλωση των αποβλήτων. Και ο υπερπληθυσμός παρουσιάζεται ως απειλή, προσφέροντας μάλιστα άλλοθι σε όσους είναι υπεύθυνοι για τη λύση του προβλήματος με μέσα άλλα πλην του ελέγχου των γεννήσεων και του θανάτου. Τέτοια μέσα είναι π.χ, η γονιμοποίηση των εκτεταμένων άγονων περιοχών της γης (π.χ. μεταφορά γλυκού νερού στη Σαχάρα) και τα ανοικτά σύνορα, ώστε οι λαοί να μετακινούνται ελεύθερα από περιοχές με υψηλή πυκνότητα πληθυσμού σε περιοχές με χαμηλή.

Ο καθένας όμως είναι ως ένα βαθμό υπεύθυνος για την ώρα του δικού του θανάτου, αισθητού και νοητού. Ο ιδανικός θάνατος γίνεται με «απόπτωση» των ανθρώπων, όταν έλθει η ώρα τους, όχι ο βίαιος, χωρίς επηρεασμό της κοινωνίας. Και η τεχνητή παράταση της αισθητής ζωής όταν η νοητή έχει γίνει απaráδεκτη, αποτελεί μια διαδικασία το ίδιο αφύσικη όσο και η βίαιη διακοπή της. Αντιμετώπισα

το δίλημμα για πρώτη φορά πολύ νέος μετεκπαιδευόμενος στην Αγγλία.

Τη μέρα που είχα πάρει την πρώτη μου δουλειά σε καρδιολογική κλινική, κλήθηκα επειγόντως σε άλλη πτέρυγα να κάνω ένα ηλεκτροκαρδιογράφημα. Για πρώτη φορά έβλεπα ηλεκτροκαρδιογράφο με μπαταρία. Ο άρρωστος κοιμόταν. Είπα να μην τον ξυπνήσω, του έκανα ηλεκτροκαρδιογράφημα που ήταν μια ευθεία γραμμή. Υπέθεσα πως ήταν καμένη η μπαταρία, κίνησα όλα τα κουμπιά και κάποια στιγμή είδα μια οξεία απόκλιση στην ευθεία γραμμή. Ήταν τότε που μόλις είχαν αρχίσει οι προσπάθειες καρδιοαναπνευστικής αναβίωσης. Με πολύν ενθουσιασμό τον επανέφερα στη ζωή και τότε, επιτέλους, ρώτησα τη νοσηλεύτρια για το ιστορικό του αρρώστου. «Εκτεταμένος καρκίνος πνευμόνων, με δυνατούς πόνους. Τον συντηρούμε με μεγάλες δόσεις μορφίνης». Εκείνη τη στιγμή συνειδητοποίησα για πρώτη φορά πως δεν του πρόσφερα λίγο χρόνο ζωής, αλλά αβάσταχτο χρόνο νόσου. Πολύ αργότερα συνέλαβα τις τρεις όψεις της ύπαρξής μας και δυσκόλεψα περισσότερο το δίλημμα. Αν στις λίγες ώρες βασανιστικής επιβίωσης που του πρόσφερα, εκείνος προλάβαινε ν' αλλάξει τη διαθήκη του; Υπάρχει, βλέπεις, και το κοινωνικό Εγώ...

Ένα ερώτημα που τέθηκε είναι: «Πότε πρέπει να πεθαίνουν τα μέλη της κοινωνίας;» Τι θα πει όμως «Πρέπει»; Ως «πρέπει» προσλαμβάνει ο καθένας χωριστά το «θέλω» της κοινωνίας. Δεν υπάρχει «πρέπει» χωρίς κοινωνία. Αν δεχθούμε τυπικά το ερώτημα, σημαίνει πως εξετάζουμε πότε πεθαίνει το κοινωνικό Εγώ μας. Και η απάντηση είναι ότι αυτό μπορεί να ζει εσαεί στη μνήμη της κοινωνίας. Αυτή είναι η επίσημη ευχή σε μια κηδεία. Το «αιωνία η μνήμη» είναι συνώνυμο με την αθανασία της ψυχής. Η Εκκλησία μας όμως πάλι εύχεται «... ανώδυνα, ανεπαίσχυντα, ειρηνικά, τα τέλη της ζωής ημών». Τώρα μιλάμε βέβαια για το νοητό Εγώ, αυτό που θα πέσει στη μακάρια ανυπαρξία, ίδια με εκείνη που είχε όταν βρισκόταν μέσα στη μήτρα της μάνας του. Και για τη μετάβαση σ' αυτήν είναι πραγματικά που θα εσχόμουν για τον εαυτό μου να είναι ανώδυνη, ανεπαίσχυντη, ειρηνική, και όχι βασανιστική.

Στην καθημερινότητά μας, όταν λέμε «Εγώ» εννοούμε κυρίως το νοητό Εγώ, καθώς αυτό είναι που διατάζει το αισθητό Εγώ τι να κάνει και προσπαθεί να ελέγχει τις επιθυμίες και τις συγκινήσεις που προκύπτουν από τις ταλαντώσεις των ζωτικών οργάνων μας (πέινα, δίψα, έπειξη, ερωτικός ίμερος κλπ). Αυτό το νοητό Εγώ είναι απαραβίαστο. Από το φίλτρο τού νοητού Εγώ περνάει για τον καθένα το «θέλω» της κοινωνίας που προσλαμβάνεται ως «πρέπει». Μ' άλλα λόγια, ισχυρίζομαι, αξιωματικά, αυθαίρετα, ότι κανένας δεν μπορεί να αποφασίζει πότε

Εγώ πρέπει να πεθάνω, κανένας άλλος εκτός από Εμένα. Γι αυτό και η θανατική ποινή είναι απαράδεκτη. Το νοητό Εγώ όμως μπορεί να αποφασίζει ποτέ «θέλει» να πεθάνει και μπορεί να το κάνει, η δε κοινωνία οφείλει, ισχυρίζομαι πάλι αυθαίρετα, να διευκολύνει την τέλεση της απόφασης αυτής καθιστώντας τα τέλη της ζωής ανώδυνα, ανεπαίσχυντα, ειρηνικά. Αφού βέβαια έχει εξασφαλίσει ότι η απόφαση είναι γνήσια, αυτοφυής, χωρίς επιδράσεις από ποικίλα κοινωνικά πρέπει, και αφού έχει εξαντλήσει όλες τις δυνατότητες να το απαλλάξει από τις πιέσεις του αισθητού Εγώ, όπως είναι ο πόνος και τα υπόλοιπα βασανιστικά συμπτώματα που μπορεί να βιώσει κάποιος.

Διαβάζοντας ξανά τον «Ανθρώπινο λόγο» του Ροζέ Γκαρωντύ,⁴ έκανα κάποιες επιπλέον σκέψεις. Όσο το

νοητό Εγώ διατηρεί να πιστεύει και να ελπίζει σε χρόνο μέλλοντα και να αγαπά σε χρόνο παρόντα, μ' άλλα λόγια να δημιουργεί, η κοινωνία έχει την υποχρέωση να συμβάλλει όσο γίνεται στην ενίσχυση του αισθητού Εγώ, που στηρίζει το νοητό. Αντίθετα, όταν στο νοητό Εγώ δεν έχει απομείνει παρά μόνον η βούληση να αποχωρήσει ή ούτε και αυτή, η κοινωνία έχει υποχρέωση να βοηθήσει, όσο μπορεί, την ανώδυνη, ανεπαίσχυντη, και ειρηνική αποχώρησή του.

Τελικά, όταν λέμε θάνατος, εννοούμε το θάνατο του νοητού Εγώ. Οι ποιητές το βλέπουν πιο καθαρά. Αραγκόν: «Και θα κάνω θάνατο, όπως κάνω έρωτα: με ανοιχτά τα μάτια». Ρίλκε: «Κύριε, δώσε στον καθένα το δικό του θάνατο, γεννημένο από τη δική του ζωή.»

ABSTRACT

My material Ego, my spiritual Ego, and my social Ego: their birth and their death

D.A. SIDERIS

University of Ioannina, School of Health Sciences, Faculty of Medicine

Archives of Hellenic Medicine 2016, 33(Suppl 1):66–70

The amoeba never dies. When the proper time comes, its body is divided equally in two small subsidiaries amoebae without leaving behind any corpse (dynamic immortality). Only the few germ cells retain this capacity in humans. The trillions of the non germ cells die leaving a corpse. In our cells there are two types of death: the violent and the apoptotic. The latter is programmed, occurs over time without external cause, and does not involve the death of multicellular organism that remains intact; contrary, organism's life presupposes these cells' death on time. People start to exist as beings perceived by others with our conception (material me). As embryos, we ourselves fail to grasp our existence, because there is no difference between us and our environment that could be perceived by our senses. Childbirth separates our ego from the ego of our mother; our environment changes; a lot of various stimuli stimulate our senses, we understand the difference of ourselves from our environment, we start to exist as spiritual beings (spiritual me). After birth, we are introduced in at least one community by a ceremony (baptism, circumcision, registration in registry books etc.): we start to exist as social beings (social me). The death of the *material Ego* comes when self-regulation of our body is terminated and our body's assimilation into our environment begins; it is definitive and irrevocable, a consequence of the law of entropy. The death of the *spiritual Ego* occurs before (a few minutes or, in deep comas, days or months) the death of our material Ego, when definitively we cease to conceive our difference from our environment. The death of our *social Ego* takes place with a social act (deletion from official registers) and/or a ceremony (funeral); our social Ego, however, can remain immortal in the memory of the society. The 'apoptosis' of people when their time has come is the ideal death. The artificial extension of the material life when spiritual life has become unacceptable is a process equally unnatural as its violent interruption. When the members of the society should die? (There is no 'should' without society.) First, our *social Ego* can live forever in the memory of the society. Second, the Church wishes "painless, unashamed, peaceful end of our life". It is about the *spiritual Ego*, which will be transformed into the blissful nothingness, the same as when we were in the womb of our mother. And the transition to this nothingness is what I wish for my *material Ego*; painless, unashamed, peaceful; and not torturous.

Key words: Good death, Material Ego, Programmed cell death, Programmed human being death, Social Ego, Spiritual Ego, When should we die (WSWD)

Βιβλιογραφία

1. ΨΥΧΟΓΙΟΥ Ε. «Μαυρηγή» και *Ελένη*. *Τελετουργίες θανάτου και αναγέννησης*. Ακαδημία Αθηνών, δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 24, Αθήνα, 2008
2. JAMES W. *Psychology*. The World Publishing Company. Cleveland and New York, 1948
3. HEIDEGGER M. *Sein und Zeit*. Neunwehnte Auflage. Max Niemayer, Tübingen, 2006
4. ΓΚΑΡΩΝΤΥ Ρ. Ανθρώπινος λόγος. Μετάφραση Διονυσία Μπιτζιλέκη. Πάπυρος Γραφικάί Τέχναι Α.Ε. Αθήνα, 1975

Corresponding author:

D.A. Sideris,
e-mail: dimitris.sideris@gmail.com

